

YUVARLAK HAÇLI HARİTALARINDA KUDÜS ŞEHİRİ

THE CITY OF JERUSALEM ON THE ROUND CRUSADER MAPS

Azize GELİR ÇELEBİ

Yıldız Teknik Üniversitesi, Mimarlık Anabilim Dalı, Mimarlık Tarihi ve Kuramı
Doktora Programı, gcazize@gmail.com

İstanbul / Türkiye

ORCID: 0000-0002-6501-0969

ÖZET

Haçlıların 1099 senesinde Kudüs'ü almasıyla birlikte kent, Hıristiyanlar için çok önemli bir merkez haline gelmiştir. Bu tarihten itibaren pek çok hacı kenti ziyarete gelmeye başlamışlardır. Kudüs, Haçlıların egemenliği altında kaldığı süre boyunca (1099-1187), kenti tasvir eden bir çok harita çizilmiştir. Kudüs'ü Haçlı egemenliği altında gösteren bu haritaların genel adı Haçlı Haritaları olup farklı çeşitleri mevcuttur. Ancak ortak olan özellikleri bu haritaların hepsinin oldukça şematik çizilmiş olmasıdır. Günümüzde tespit edilmiş on dört tane Kudüs Haçlı Haritası bulunmaktadır. Bu haritaların 11 tanesi yuvarlak olmakla birlikte 13. ve 14. yüzyıllarda çizildikleri veya kopyalandıkları düşünülmektedir. Haritalar çizildikleri dönemin genel özelliklerini yansıtmaktadır. Makale, Haçlı Haritaları olarak bilinen bu haritaların genel özellikleri ve bahsi geçen dönemde Kudüs kentinin nasıl tasvir edildiği ve kent dokusunun irdelenmesi üzerine kurgulanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Kudüs, Haçlı Haritaları, Orta çağda Kudüs, Yuvarlak Haçlı Haritaları.

ABSTRACT

With the Crusaders taking Jerusalem in 1099, the city became a crucial centre for Christians. Since then, many pilgrims have come to visit the city. During the time when Jerusalem was under the rule of the Crusaders (1099-1187), many maps depicting the city were drawn. The general name of these maps, which show Jerusalem under the rule of the Crusaders, is Crusader Maps, and there are different types. However, what they have in common is that all of these maps are drawn very schematically. There are fourteen Crusader Maps of Jerusalem identified today. Although 11 of these maps is in the form of a round, it is thought that they were drawn or copied in the 13th and 14th centuries. Maps reflect the general characteristics of the period in which they were drawn. The article is based on the general features of these maps, known as the Crusader Maps, how the city of Jerusalem was depicted in the aforementioned period and the examination of the urban texture.

Keywords: Jerusalem, Crusader Maps, Jerusalem in the Middle Ages, Round Crusader Maps.

1. GİRİŞ

İnsanlık tarihi kadar eski olan haritalar zaman içerisinde gelişmiş, farklılaşmış ve haritalara olan ihtiyaç da artmıştır. Toplumların haritalara yükledikleri anlamlar farklılıklar göstermiştir. Bu farklılıkların başında; toplumun içinde yaşadığı sosyal yapı, topluma yön veren dinamikler ve haritaların nasıl algılandığı ya da ne kadar önemsendiği gibi bir çok neden bulunmaktadır (Alımlı, 2007). Örneğin İlkçağda insanlar yaşadıkları alanı iyi bilmek durumundaydılar. Avlanma ve beslenme yerlerini bilmek, kendilerini dış tehlikelerden korumak için elzemdi. Bu sebeple de yaşamış oldukları yerin bir temsilini oluşturmaya çalışırlardı. Yazı henüz bilinmediğinden bazen toprağı çizerler bazen de basit haritalar çizerlerdi (Yiğit et. al, 2013).

Orta Çağ'a gelindiğinde ise insanlar göçebe yaşam tarzını bırakıp yerleşik hayata geçiş yapmıştır. Toplu halde güven içinde yaşayabilmek ve artan nüfuslarını barındırabilecek verimli ve aynı zamanda geniş topraklar keşfetmek amacıyla büyük ordular ve medeniyetler kurarak coğrafi arayışlara başlamışlardır. Bunun neticesinde insanlar, okyanuslar, denizler ve büyük coğrafyalarla karşılaşmış ve okyanusun ötesini hedefleyip gelişmiş aletlere ve ölçekli haritalara ihtiyaç duymuşlardır (Soydan, 2020).

Orta Çağ'da düzenlenen dünya haritaları dikdörtgen, oval ve dairesel formda resmedilerek felsefi düşünceye uygun teorik bir dünya çizilmiştir. Yeryüzü önceleri bir tepsi gibi düz olarak algılanmış, sonra küre şeklinde olduğu kabul edilmiştir. Orta Çağ'da yeniden düz ve dairevî düşünce hakim olmuş ve tekrar küre fikrine dönüşmüştür. Orta Çağ haritacılığında ebat, kalite ve kartografik yeterlilik açısından sürekli bir gelişmeyi görmek mümkün değildir. Bu sebeple bunları tasnife tabi tutmak ve derecelendirmek zordur. Bu dönemde yapılan haritalar dinî tesir altında kaldıklarından, kullanışlı olmalarından ziyade sembolik ifadeyi, ahlâkî ya da manevî gücü göstermeleri açısından önem taşırlar. Bu dönemde din adamları tarafından yapılan haritalarda, tarihi bir olay ya da dini bir konunun resim olarak tasvir edildiği de görülmektedir. Bu şekilde dindar insanların eğitilmesi hedeflenmiştir (İlgar, 2005).

2. HAÇLI HARİTALARI

Kudüs'ün 1099 senesinde Haçlılar tarafından ele geçirilmesi ile birlikte Hıristiyan dünyası çehresini Kudüs'e döndü. Hıristiyan kutsal mekanlarına olan ilgi canlandı. Kenti ziyarete gelen hacıların sayısında artış yaşandı. Kudüs'e ilişkin sayısız sözlü tasvire ek olarak birçok temsil, özellikle haritalar ortaya çıkmaya başladı (Siew, 2008). Kudüs'ün Haçlıların yönetimi altında olduğu dönemi gösteren 15 harita bulunmaktadır. Bu haritaların 11 tanesi daire formundadır. Bunların bir kısmı o zamanın gerçekliğini yansıtmadıklarından 13. ve 14. yüzyıllarda çizilmiş veya kopyalanmış oldukları kabul edilmektedir. Bu haritaların, sahip oldukları ortak özellikler sebebiyle, çok popüler olan tek bir orijinalden türedikleri görüşü kabul görmektedir (Tishby, 2001).

Hıristiyan dini tesiri altında çizilen haritalarda yeryüzü paterni sembolik bir ifade idi. Bu haritalarda dünyanın çevresi bir okyanusla çevrelenmiş olarak çiziliyordu. Bu tip haritalar orbis terrarum¹ olarak adlandırılan, Romalıların daire formundaki haritalarından alınmıştı. Dünyayı çevreleyen okyanus ise eski Yunanlılardan gelmekteydi. 4. yüzyıla gelindiğinde din adamları coğrafi gerçekleri görmezden gelerek Hıristiyanlığın doğduğu mukaddes ülkeye geniş yer vermeye başladılar. Çünkü İncil'e göre Kudüs merkezde yer alıyor, diğer ülkeler de onun etrafında bulunuyordu (İlgar, 2005). Bu haritalarda o dönemki bilgiler doğrultusunda, bilinen okyanusların ortasına yine bilinen üç kıta (Asya, Avrupa ve Afrika) yerleştiriliyordu. Bu kıtalar T ile birbirinden ayrılmış olarak tasvir ediliyordu. Başka bir ifade ile daire formundaki karanın içinde T şeklinde üç deniz yer almaktaydı. Bu sebeple bu tür haritalar T-O haritaları olarak adlandırılmaktadır.

¹ Orbis Terrarum Latince bir ifade olup, dünyanın tekeri, yer yuvarı gibi anlamlara gelmektedir (Bkz. Yiğit, İlker, et al. (2013). Ortaçağ Avrupa Düşüncesinde Dünya İmajı: TO Haritaları. *International Journal of Social Science Research*, 2.2, s. 86.

TO Haritalarının üst kısmı doğuyu, alt kısmı batıyı, sağ kısmı güneyi ve sol kısmı ise kuzeyi göstermektedir (Yiğit et. al, 2013).

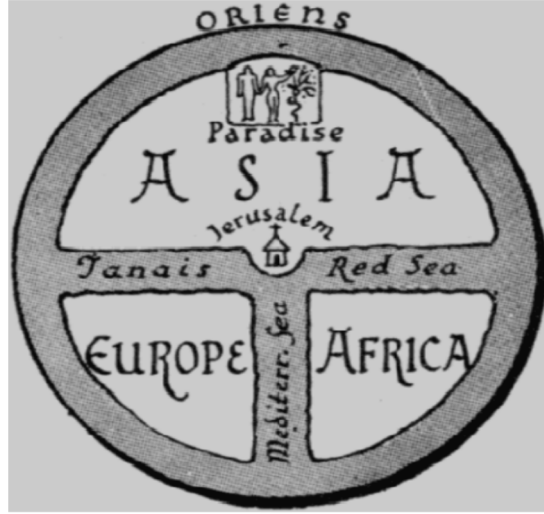

Figure 1 TO haritasına örnek bir dünya haritası (Ortaçağ Avrupa Düşüncesinde...s.86)

3. HAÇLI HARİTALARINDA KUDÜS

Haçlı Haritalarının yuvarlak olanları da sahip oldukları özellikler bakımından birer TO haritalarıdır. Kudüs'ü tasvir eden ve yuvarlak olan haritalarda Kudüs şehri daire formunda surlarla çevri olarak çizilir. Cardo ve Decumanus²'u andıran iki ana cadde ise ortada T harfini oluşturmaktadır. Daire formundaki haritaların tümü doğuya yöneliktir, yani şehrin doğu kısmı üstte gösterilir. Kapılar, ana yollar, caddeler ve ana binaları içeren şehir planı tüm yuvarlak haritalarda aynıdır (Siew, 2008).

Hacılar tarafından yapılmış olan Haçlı Haritalarında, Hıristiyan geleneklerinin zenginliğiyle şehrin etkileyici bir görüntüsü sunulmaya çalışılmıştır. Zengin renk ve süslemelere sahip bu haritalarda, geçmişteki görünümüne bürünmüş, birçok kilisenin kulelerinin olduğu binalarla karşılaşılır. Bunun sebebi, muhtemelen Batılı Hıristiyanların kalplerinde bir etki yaratmak ve belki de onları hac yolculuğuna çıkarıp Haçlı Krallığı'na yerleşmelerini sağlamaktır (Tishby, 2001).

On dördüncü yüzyılda Avrupa ülkelerinden Kudüs'ü ziyarete gelenlerin sayısında artış yaşanmıştır. Bu dönemde sayısı artan hacılar için bir harita temin etme ihtiyacının ortaya çıkması muhtemel gözükmektedir. Bu amaçla daha önce çizilmiş olan bir harita kopyalanıp, Avrupa şehirlerine dağıtılmıştır. Bu sebeple yuvarlak Haçlı Haritaları Brüksel, Kopenhag, Floransa, Lahey, Londra, Stuttgart ve Paris'in yanı sıra Fransa'nın diğer şehirlerindeki kütüphanelerde bulunmuştur (Bahat et. al, 1990). Bu sebeple bu haritalar buldukları yerin adı ile anılmaktadır.

Yuvarlak haritaların tamamında öne çıkan bazı yapılar bulunmaktadır. Kutsal Kabir Kilisesi, "Sanctum Sepulchrum" olarak adlandırılır. Harem-i Şerif içerisinde yer alan Mescid-i Aksa Cami, "Templum Salomonis" (Süleyman Tapınağı), Haçlılar tarafından kiliseye dönüştürülen Kubbetü's Sahra ise "Templum Domini" (Rab'bin Tapınağı) adıyla bulunur (Siew, 2008).

3.1 Yuvarlak Haçlı Haritaları

Tüm daire formundaki Haçlı Haritaları, genel ortak özellikler paylaşırlar. Bu özellikler, bilinen en önemli üç Haçlı Haritası üzerinde aktarılmaya çalışılacaktır. Söz konusu haritalar; Brüksel Haçlı Haritası (Bkz. Figure 2), Uppsala Haritası (Bkz. Figure 3) ve Lahey Haritalarıdır (Bkz. Figure 4).

² Roma döneminde görülen kent planlamasına göre kuzey-güney ekseninde uzanan caddeye Cardo Maximus, doğu-batı ekseninde uzanan ve Cardo'yu ikiye bölen caddeye ise Decumanus Maximus adı verilmektedir. (Bkz. Gelir Çelebi A. ve Pilehvarian N. (2023). Bir Roma Kenti Olarak Aelia Capitolina/Kudüs. *Art-Sanat Dergisi*, (20), 121-152.)

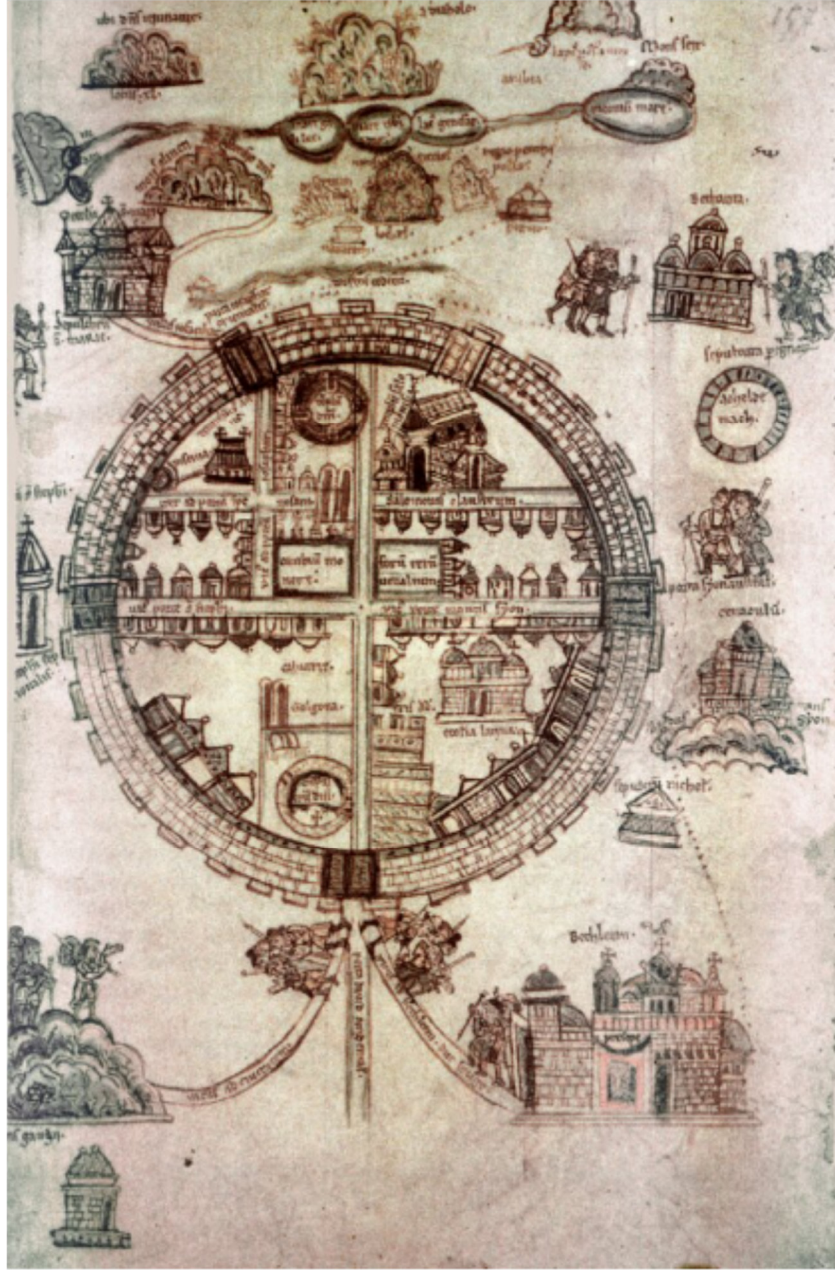

Figure 2 Brüksel Haçlı Haritası (Dalché, P. G. s. 150)

Her üç haritada da Kudüs kenti daire formunda surlarla çevrili olarak tasvir edilmiştir. Yine her üç haritada şehir surlarının beş tane kapısı bulunmaktadır. Bu kapılardan yalnızca bir tanesi farklı renk ile boyanmıştır. Bu kapı “Altın Kapı” olarak bilinen kapıdır ve altın yıldızlı bir boya ile gösterilmiştir. Her üç haritada da şehri kuzey güney yönünde bölen Cardo (ana aks) ve onu dik kesen, doğu batı doğrultusunda uzanan Decumanus görülmektedir. Lahey ve Brüksel haritalarında Cardo ve Decumanus şehri dört parçaya bölerken (Bkz. Figure 2-4), Uppsala haritasında Decumanus, Kubbetü’s Sahra’nın bulunduğu alanda son bulur. Dolayısıyla burada bir T harfi ya da bir Haç oluşturur (Bkz. Figure 3). Brüksel ve Lahey Haritalarında Cardo ve Decumanus’a paralel başka sokakların bulunduğu da görülürken, Uppsala Haritasında Cardo’dan Josaphat (Yehoşafat) Vadisi yönüne çatal yapan bir yol bulunmaktadır. Üç Haçlı Haritasında da Decumanus’un başladığı (Batı yönü) kapının (Davud Kapısı) sağında Davud Kalesi görülmektedir.

Lahey Haçlı Haritasında Davud Kalesi, mazgalı surların arasından yükselen üç mızrakla daha net bir şekilde tanımlanmıştır (Bkz. Figure 4) (Goldhill, 2009). Davud Kalesi'nin sağında ise (Kentin güneyi) Zion/Sion Kapısı yakınında Latin Kilisesi bulunmaktadır. Davud Kapısının sol tarafında ise Kutsal Kabir Kilisesi (Sanctum Sepulchrum) yer almaktadır. Üç haritada da daire formunda tasvir edilen Kutsal Kabir Kilisesi'nin Uppsala Haritasında etrafında kuleler yer almaktadır (Bkz. Figure 3).

Figure 3 Uppsala Haritası (<https://www.alvin-portal.org/alvin/attachment/document/alvin-record:85374/ATTACHMENT-0003.pdf>)

Daire formundaki surlar içinde tasvir edilen Kudüs'ün (daire şeklinin) alt yarısında Davud Kulesi, Latin Kilisesi ve Kutsal Kabir Kilisesi yer alırken, dairenin üst yarısında merkezde Kubbetü's Sahra (Templum Domini/Rab'in Tapınağı) yer alır. Brüksel Haritasında Kubbetü's Sahra tıpkı Kutsal Kabir Kilisesi gibi daire formunda gösterilmiştir. Uppsala Haritasında üst ortada daire içerisinde, üzerinde haç bulunan kubbeli bir yapı olarak resmedilmiştir.

Figure 4 Lahey Haritası (<https://tr.topwar.ru/96995-ischeznuvshee-zoloto-ordena-tamplierov.html>)

Kubbetü's Sahra'nın (Rab'bin Tapınağı) bitişğinde, Haçlılar Dönemi'nde Tapınak Şövalyeleri'nin konutu olarak kullanılan "Süleyman Tapınağı" yani El Aksa Cami (Templum Salomonis) görülmektedir (Tishby, 2001). Üst yarımın solunda yer alan ve sur içinde bulunan son yapı ise St. Anne Kilisesi'dir. Lahey Haritası ve Brüksel Haritasında St. Anne Kilisesi'nin yanında, surlara bitişik Koyun Havuzu yer almaktadır.

Uppsala Haçlı Haritasında, Koyun Havuzu'nun yanında tek bir sütun bulunmaktadır. Sütunun yanında ise bir yazıt görülmektedir. Yazıtta " İsa Burada Kırbaçlanmıştı" yazmaktadır. Yazıt, yakınlarda bulunan diğer alanlarla birlikte, belki de Via Dolorosa³ geleneğinin on ikinci yüzyılda oluştuğuna da işaret ediyor olabilir.

³ Via Dolorosa Hıristiyan inancına göre Hz. İsa'nın ölüm cezasına çarptırıldıktan sonra, sırtında haç ile birlikte, çarmıha gerilene kadar Kudüs içerisinde izlediği rotaya verilen isimdir. Elemlî yol anlamına gelir. (<https://www.davamizkudus.org/kudus-kavramlari/via-dolorosa-ne-demektir/> Erişim tarihi: 30 Ağustos 2023).

Bu haritalar, her ne kadar şematik ve bazı hatalara sahip olsalar da bizlere kendi zamanlarının gerçekliğine ilişkin önemli bilgiler sağlamaktadır (Levy-Rubin, 1999).

Daire şeklindeki surların dışına çıktığımızda, Brüksel Haritasında kutsal topraklara (Kudüs sur içi) ve çevredeki önemli dini yapılara gidip gelen hacılar görülmektedir (Siew, 2008). Her üç haritada da kentin doğu yönünde (haritaların üst kısmında) sur dışında tasvir edilen ortak yapılar bulunmaktadır. Bunlar Meryem'in mezarı olduğuna inanılan kilise, Getsemane Bahçesi⁴ ve Kilisesi ile Zeytin Dağı'dır (Tishby, 2001).

Kentin batısında (haritaların altında) bulunanlara baktığımızda ise yine ortak olan öğelere rastlamaktayız. Kentin batı yönündeki kapısı olan Yafa Kapısı'ndan çıkışta ikiye ayrılan yol görülmektedir. Bunlardan sağda (güneye giden yol) olan yol Hz. İsa'nın doğduğu yer olan Beytüllahim'e (Bethlehem) gitmektedir. Solda olan ise (kuzeye giden yol) ise peygamber Samuel⁵'in kasabası olan Mizpeh'e ulaşmaktadır. Bunlarla birlikte Gaudi Tepesi de görülmektedir. Gaudi kelime karşılığı olarak "Neşe" anlamına gelmektedir. Haçlıların Kudüs'e geldiklerinde, kenti ilk gördükleri ve sevinçten ağladıkları yer olması sebebiyle bu ad ile anılmıştır (Gelir Çelebi, Kara Pilehvarian, 2023).

Lahey Haritası'nın altında bir Tapınak Şövalyesi kıyafetiyle Aziz George⁶'un (St. George) Müslümanlara karşı galibiyet kazanması resmedilmektedir. Kudüs şehrinin solunda (kuzey yönü) kötü görünüşlü birkaç kişi bulunmaktadır. Bu insanlar Yahudilerdir. Onların hemen altlarında resmedilen Aziz Stephen⁷'i taşlamak üzere burada hazır buldukları göze çarpmaktadır (Rosovsky, 1996).

4. SONUÇ

1099 senesinde 1. Haçlı Seferi ile Kudüs haçlıların eline geçince bu topraklarda, Kudüs Haçlı Krallığı ya da diğer adı ile Kudüs Latin Krallığı kurulmuştur. 1187'de Selahaddin Eyyubi'nin Kudüs'ü alması ile de Haçlı Krallığı son bulmuştur. Kudüs'ün Haçlıların eline geçmesi ile birlikte kent, Hıristiyanlar için en önemli dini merkez haline gelmiştir. Kent, dünyanın dört bir yanından hacı olmak için ziyarete gelen hacılara ev sahipliği yapmıştır. Kutsal topraklara karşı artan ilginin altında, Hıristiyan inancına göre Hz. İsa'nın mezarının bulunduğu inanan Kutsal Kabir Kilisesi'nin (Church of the Holy Sepulchre) burada bulunması ve Haçlı Krallığı ile kentin özdeşleştirilmesi gibi nedenler bulunmaktadır. Bu nedenler Kudüs'e olan ilgiyi daha da arttırmıştır. Bu yüzden 12. yüzyıldan itibaren kenti tasvir eden birçok harita yapılmıştır. Bu haritalar içerisinde en ilgi çekici olanlardan biri de Haçlı Haritalarıdır. Günümüzde bilinen on dört Haçlı Haritası bulunmakta ve bunların 11 tanesini de yuvarlak Haçlı Haritaları oluşturmaktadır.

⁴ Zeytin Dağı'ndaki, Kidron Vadisi'nin karşısındaki bahçedir (İbranice Har ha-Zetim). Kudüs'ün doğu tarafında bulunan bir sırttır. İsa'nın tutuklanmadan önceki gece burada dua ettiğine inanılır. (Bkz. <https://www.britannica.com/place/Gethsemane>. Erişim tarihi: 30 Ağustos 2023).

⁵ Bir peygamber olarak kabul edilen Samuel, bilgeliği ve Tanrı ile iletişim kurma yeteneğiyle tanınmaktadır. Samuel, İsrail'in ilk iki kralı Saul ve Davut'u mesh etmesiyle tanınır. Ayrıca Tanrı'nın mesajlarını İsrail halkına iletirken onlara inanç konusunda rehberlik etmeye ve eğitim vermeye yardımcı olmuştur. Samuel, Tanrı'ya olan bağlılığı ve O'na hizmet etme konusundaki kararlılığıyla da hatırlanır. İsrailoğullarının tarihinde ve İbrahimi dinlerde önemli bir figürdür (<https://christianapostles.com/st-samuel/> Erişim tarihi: 30 Ağustos 2023).

⁶ St. George (Aya Yorgi): Aya Yorgi, M.S. 3. yüzyılda İmparator Diocletianus zamanında yaşamış Romalı bir askerdir. Bir zamanlar, annesinin ailesinin malı olan topraklarda, Beytüllahim yakınındaki Hadr kasabasında yaşamıştır. Babasının izleri Kapadokya'ya kadar sürülebilirken, annesinin bugün İsrail sınırları içinde olan Lod (Lydda) kentinden bir Filistinli olduğu görüşü hakimdir. Kendisinin tüm mülkünden vazgeçtiği, dine bağlı kaldığı için hapsedilip işkence gördüğü ve sonunda idam edildiği bilinmektedir (https://www.bbc.com/turkce/haberler/2014/04/140423_aya_yorgi_aziz_george Erişim tarihi: 30 Ağustos 2023).

⁷ St. Stephen: Kudüs'te yaşamış bir Hıristiyan papazı ve ilk Hıristiyan şehididir. Haham mahkemesi önünde inancını savunması Yahudi dinleyicilerini öfkelenmiştir ve şehir dışına çıkarılıp, taşlanarak öldürülmüştür. (<https://www.britannica.com/biography/Saint-Stephen>. Erişim tarihi: 30 Ağustos 2023)

Söz konusu haritalar el yazmaları içerisinde yerleştirilmiş olup, günümüzde buldukları yerin adları ile anılmaktadırlar (Lahey, Uppsala ve Brüksel). Yuvarlak Haçlı Haritalarının bir kısmının on üçüncü ve on dördüncü yüzyıllarda, mevcut Haçlı Haritalarından kopyalanarak yapıldıkları düşünülmektedir. Bu makalede, yuvarlak Haçlı Haritaları içerisinde bilinen üç harita seçilerek, haritaların benzerlikleri ve farklılıkları üzerinde durulmuştur. Her üç Haçlı Haritası da oldukça şematik olarak çizilmiştir. Bilimsel olmaktan uzaktır. TO haritaları ile yuvarlak Haçlı haritaları benzerlik göstermektedir. Kudüs şehri çevreleyen surların daire şeklinde tasvir edilmesi ve dairenin merkezinde kesişen ana sokakların bir T harfi oluşması yönü ile birer TO haritası oldukları ifade edilebilir. Her şeye rağmen kendi dönemlerinin gerçekliklerine ilişkin bilgi verdikleri de göz ardı edilmemelidir. Daire şeklindeki Kudüs şehrinin ortasında kesişen iki ana aks/yol olan Cardo ve Decumanus'un varlığına, başka bir ifade ile Roma kent planlamasına göre kentin kurgulandığına dair önemli bir veridir.

Haçlı Haritalarının temel amacının kusursuz bir coğrafi bilgi verme olmadığı anlaşılmaktadır. Özellikle 13. ve 14. yüzyıllarda Kudüs'ü ziyarete gelenlerin sayısında (özellikle Avrupa'dan kente gelenler) artış yaşanmıştır. Bu sebeple, hacılar için bir harita temin etme ihtiyacının da artacağı ortadadır. Ve yine bu amaçla daha önceden çizilmiş bir haritanın kopyalanarak Avrupa şehirlerine dağıtılmış olması muhtemeldir. Gerek makale dahilinde seçilen üç haçlı haritasında gerekse diğer Haçlı Haritalarında birbirine benzer unsurların fazlaca olması bunun göstergesidir. Ayrıca en önemli nokta, bu haritaların gerçekte kutsal toprakları ziyarete giden bir hacı adayı için bir rehber ya da bir kroki görevi mi göreceği, yoksa simgelediği ve çağrıştırdığı anlamlarla zihinde var olan ya da var olması istenen Kudüs'ün yaşatılması mıdır? Elbette sayılan her şeyin etkisi söz konusu olabilir. Ancak Haçlı Haritalarında İncil'den alıntılanan sahneler ve İncil'de adı geçen yerlere özellikle atıfta bulunulduğu/yer verildiği görülmektedir. 13. ve 14. yüzyılda artık Haçlıların elinde olmayan toprakların halen bir Haçlı toprağı gibi gösterilerek resmedilmesi, daha çok Hıristiyanların kalbinde yaşatılmak istenen Kudüs kentine işaret etmektedir.

KAYNAKÇA

- Alımlı, M. E. (2007). *Harita kullanımı ve harita farkındalığı* (İTÜ Fen Bilimleri Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi).
- Bahaç, D., Rubinshtayn, H., & Ketko, S. (1990). *The illustrated atlas of Jerusalem*. Carta.
- Gelir Celebi, Azize., Kara Pilehvarian, Nuran. "Bir Roma Kenti Olarak Aelia Capitolina /Kudüs" *Art-Sanat Dergisi*, (20), 121-152.
- Goldhill, S. (2009). *Jerusalem: City of Longing*. Harvard University Press.
- İlgar, R. (2005). Kartografik Veriler ile Orta Çağ Karanlığında Aydınlik Coğrafya ve Çevresel Gezi Gözlem Çalışmaları, *Sosyal Bilimler Dergisi* 7 (2), 192-209.
- Levy-Rubin, M. (1999). The Crusader Maps of Jerusalem. *Knights of the Holy Land: The Crusader Kingdom of Jerusalem*, 230-37.
- Rosovsky, N. (1996). *City of the Great King: Jerusalem from David to the Present*. Harvard University Press.
- Siew, T. (2008). *Representations of Jerusalem in Christian European Maps from the 6th to the 16th Centuries: A Comparative Tool for Reading the Message of a Map in Its Cultural Context*. *European Forum* at the Hebrew University.
- Soydan, Ali (2020). Geçmişten Günümüze Haritacılık Tarihi, *Mercek Dergisi*. <https://www.mercekdergisi.ktugipak.com/gecmisten-gunumuze-haritacilik-tarihi/>.
- Tishby, A. (2001). *Crusader Maps*. Ed. Ariel Tishby. Holy Land in Maps. Israel.
- Yiğit, İlker, et al. (2013). Ortaçağ Avrupa Düşüncesinde Dünya İmajı: TO Haritaları. *International Journal of Social Science Research*, 2.2: 78-112.